

APELATIVUL PĂSTORESC *COMARNIC* ȘI NUMELE TOPICE *COMARNIC, COMARNA...* CONSIDERAȚII ETNOGRAFICE ȘI ETIMOLOGICE

ION POPESCU-SIRETEANU

On the toponym *comarnic*

(Abstract)

We notice that the authors of the DA (i. e. short for *Romanian Dictionary of the Romanian Academy*) have gathered a large quantity of information in the presentation of this word, which has a wide range of significations. Discussing these significations, the authors of the MDA (i. e. short for *Little Dictionary of the Romanian Academy*) have either oversimplified the word meanings or paid attention only to some indications mentioned in the DA. Regarding the meaning “cerdac” (porch), it is not mentioned that it is used inappropriately; regarding the meaning “coș la sobă” (stove chimney), it is not mentioned that the referent is also designated by the word *ursoaică* (lit. she-bear). The meaning “șură mare” (large barn), resumed by “șezătoare” (an evening reunion involving group work) is analogical, even if, now and then, “șură” has the meaning “strungă” (sheepfold).

Keywords: toponym, sense, analogy, expression, lexical productivity

Prin termenul *comarnic* se denumesc „diferite construcții sau părți ale stânei”¹. În Valea Jiului, *comarnicul* este „făcut fie sub streășină prin prelungirea acoperișului, fie într-o parte a stânei”².

În *Dicționarul limbii române*³, *comarnic* are sensurile:

1. „colibă mică în care locuiesc ciobanii; umbrar pentru ciobani”;
2. „parte a stâniei (cf. *geandâr*): locul (închis cu grădele [...]) unde se fierbe zerul, parte a stâniei deschisă în față, care comunică cu strunga prin ușile pe care intră oile la muls, strașina care apără strunga de ploaie, parte a stâniei unde se mulg oile, sub același acoperiș cu celelalte două despărțituri ale stânei: *stâna propriu-zisă*”

¹ Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*, ediție de Mihai Pop și Ioan Șerb, vol. II, București, Editura Minerva, 1980, p. 240. Vezi și p. 245, nota 35.

² *Ibidem*, p. 278.

³ *Dicționarul limbii române* (DA): serie veche, 1913–1949, București, Editura Academiei Române, Librăria Socec & Comp.

și *stâna foilor*, sala în care șed ciobanii de mulg oile, un loc închis cu grădele nelipite, coperit în formă conică, unde fierb păcurarii (= păstorii) zerul. Comarnicul servește contra ploilor și pentru a face umbră mulgătorilor în zilele calde de vară”, cf. *foișor, umbrar*.”

3. „Loc adăpostit (ca o *cămăruță*) în stână, unde se păstrează cașul la uscat, numit și *celar* sau *pătul*; un fel de pod pe care se zvântă cașul, polița din stână unde pun băcionii cașii și băcioanele trocile cu lapte, un stâlp înalt la vârful căruia se află un pod acoperit cu scoarță, în care țin ciobanii bulzii de brânză spre siguranță de urs ca și să nu se strice, locul de la stână unde se așază cașul ca să se scurgă; sânt patru stâlpi, patru furci legate între ele și deasupra se pun niște crengi; cașul se așază pe aceste crengi. Îndată lângă *mutare* este *comarnicul*, care se mai numește și *pătul*, și servește la uscarea cașilor. El este cămara stânei. Comarnicul este așezat pe patru furci bătute în pământ în formă pătrată, la o distanță de doi metri una de cealaltă. Împrejur furcile sânt împreunate cu *hoduri*. De două laturi opuse și la mijloc stau în pământ două furci mai înalte, care asemenea sânt împreunate cu o grindă (*hod*) care se numește *zvârginile comarnicului*. Leasa [pe care se pune cașul la uscat] este așezată în comarnic”.

4. Prin extindere semantică, cuvântul denumește „polița sau leasa pe care se usucă cașul (în comarnic), polița sau scândura pe care întinde baciul cașii de se usucă, o leasă pe care se pune brânza de se svântează, o leasă de nuiete pe care se pun cașii sau brânza, o instalație în forma unei mese, din leasă împletită sau tablă găurită pe care se așază cașul ca să se scurgă și să se usuce, o masă găurită pe care se așază cașii ca să se poată scurge, polița pe care se așază cașii. Cașul luat din strecătoare se pune spre svântare pe o leasă de nuiete numită *comarnic*”.

5. Prin analogie, s-a creat sensul „coș de sobă țărănească ce se termină în pod, numit și *ursoaică*”.

Se vede că autorii *Dicționarului* au adunat o mare bogăție de informații în prezentarea acestui cuvânt cu numeroasele lui semnificații.

Preluând aceste informații, autorii *Micului dicționar academic*⁴ le simplifică prea mult sau nu acordă atenție unor indicații din *Dicționarul limbii române*. La sensul „cerdac”, nu se precizează că este folosit impropriu; la sensul „coș la sobă”, nu se precizează că este vorba de coșul numit și *ursoaică*. Sensul „șură mare”, preluat din „Șezătoarea”, este analogic, chiar dacă *șură* are, pe alocuri, și sensul „strungă”.

Pe baza informațiilor din lucrări consultate, dar și din anchetele noastre sau ale unor absolvenți ai Facultății de Filologie din Iași, vom face o grupare mai amănunțită a sensurilor, față de *Dicționarul limbii române*, și mai organizată, față de *Micul dicționar academic*, întrucât pentru acest dicționar nu s-au făcut anchete noi, iar cele de după 1934 (anul apariției *Dicționarului limbii române*, litera C) nu au fost valorificate.

⁴ *Micul dicționar academic* (MDA), vol. I (A–C), 2001; vol. II (D–H), 2002; vol. III (I–Pr), 2003; vol. IV (Pr

1. Colibă mică sau doar un simplu acoperiș înclinat, în care păcurariul și mulgașul sânt scutiți de ploaie și de vânturi ori de soare; colibă în care „se scutește de ploaie păcurariul și mulgașul”⁵; „mic acoperiș înclinat servind ca adăpost pentru ciobani”⁶; în N-V Moldovei, este „adăpostul ciobanului”⁷. Cu sensul mai general, în Ieud și pe Budescu Mare, „acoperiș ridicat pe patru furci”⁸.

2. Acest acoperiș este, de fapt, și acoperișul locului unde ciobanii/mulgarii/mulgașii mulg oile, loc numit *strungă*; „*Comarnic* s-a numit și acoperișul din fața strungii, deasupra locului unde ședeau ciobanii care mulgeau oile la stâna de pe Retezat, Parâng, Munții Călimani”; această construcție a existat și există și „la stâna bârsănească din Carpații Meridionali și Răsăriteni”⁹; în Câmpia Română se numește „acoperișul strungii”¹⁰; „acoperiș la locul de muls”¹¹, în Valea Argeșului. Și la ungureni de pe Râul Doamnei este „acoperișul de la locul de muls”¹²; „în apropierea stânei se afla strunga, cu un comarnic deasupra celor trei scaune unde se mulgeau oile”¹³; „O altă parte de perfecțiune este acoperirea acestei bariere cu o boltă numită în unele părți *comarnic* și servește contra ploilor și pentru a face umbră mulgătorilor, în zilele calde de vară” și este „acoperit numai deasupra”¹⁴. În Piua Pietrei [*Petrei* – n. n.] ciobanii mulgeau la adăpostul comarnicului”¹⁵. George Pitiș spunea: „Comarnic, acoperit, unde mulge, pe jos cu podele cam înclinate, ca să nu poată oaia trage”¹⁶ și revine cu informația potrivit căreia comarnicul este „cu acoperiș”¹⁷. Aceeași informație o avem și din marginea Sibiului: „acoperiș care-i scutea pe mulgători de ploaie”¹⁸; în Râmnicu Sărat este, de asemenea, locul acoperit unde stau ciobanii la muls¹⁹. Același autor, în lucrarea citată, spune că „La stânga și în fața stânei se înalță *comarnicu*, făcut ca și stâna din furci, lunguri și curmezișuri, cu deosebire că laturile (afară de cel dinspre nord) sânt descoperite.

⁵ Tiberiu Morariu, *Viața pastorală în Munții Rodnei*, București, Societatea Regală Română de Geografie, 1937, p. 114, nota 1.

⁶ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 275; vezi și planșa XXXVI B și XXXVII A și fig. 94, p. 291.

⁷ *Ibidem*, p. 290.

⁸ *Ibidem*, p. 256.

⁹ *Ibidem*, p. 242, 245.

¹⁰ *Ibidem*, p. 234.

¹¹ *Ibidem*, p. 320.

¹² *Ibidem*, p. 319.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ George Giuglea, *Cuvinte românești și romanice. Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie*, ediție de Florența Sădeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 46.

¹⁵ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 218.

¹⁶ George Pitiș, *Studii de folclor și etnografie. Texte folclorice*, în: Ion Mușlea, *George Pitiș, folclorist și etnograf*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 167.

¹⁷ *Ibidem*, p. 183.

¹⁸ N. Dragomir, *Din trecutul oierilor margineni din Săliște și comunele din jur*, în „Lucrările Institutului de Geografie din Cluj”, II (1926), Cluj, Editura Institutului de Geografie, Tipar „Ardealul”, 1926, p. 205.

¹⁹ I. I. Stoian, *Păstoritul în Râmnicul-Sărat*, în „Grai și suflet”. Revista Institutului de Filologie și Folclor, VI (19

Acoperișul comarnicului poate să fie făcut cu o scurgere [...]. În fundul comarnicului se află spătarul, de care se razimă ciobanii în timpul mulsului, iar sub spătar se află mulgătorile. [...] Comarnicul servește pentru adăpostirea de vânt, ploaie și soare a ciobanilor în timpul mulsului”²⁰. În Jina, *comarnic* este „numai acoperișul ușilor de la strungă”²¹. *Comarnic* este „un acoperiș care să ferească pe mulgari de ploaie sau de soarele prea arzător”, pe Valea Bistriței²², „acoperișul de la strungă”²³; *comarnicul* „servește pentru adăpostirea de vânt, ploaie și soare a ciobanilor în timpul mulsului. Acoperișul comarnicului poate să fie făcut cu o scurgere sau două. În fundul comarnicului se află *spătaru*, iar sub spătar se află *strunga* cu *cotaru*, partea de dinainte a acesteia, loc pe unde ies oile la muls”²⁴. Și în Vrancea, *comarnic* este „locul unde ciobanii mulg oile”²⁵. Pe muntele Bostan, aproape de Bacău, este, de asemenea, „locul (acoperit) unde se mulg oile”²⁶. În Nereju (Vrancea) „Comarnicul, adică adăpostul în care se mulg oile, e făcut dintr-un acoperiș [...]. E podit cu scânduri înclinate spre scaunul mulgarului”²⁷. În nordul județului Argeș, *comarnic* este, de asemenea, „loc de muls oile la strungă”²⁸. Am putea adăuga și alte informații, din care reiese că *un comarnic este un acoperiș, un loc acoperit*, unde sunt mulse oile.

3. *Comarnic* este „locul unde se pun troacele cu lapte la stână și care se numește și *celar*”²⁹. *Comarnicul*, în S-E Munților Apuseni, „e o mică scară așezată orizontal sprijinită pe patru furcele fixate în pământ, la circa 1 m înălțime, ale cărei bare transversale susțin troacele ovale cu o capacitate de 10–15 litri”³⁰.

4. Ov. Densusianu scrie: „locul de la stână unde se așează cașul ca să se scurgă; sânt patru stâlpi, patru furci legate între ele și deasupra se pun niște crengi; cașul se așează pe aceste crengi”³¹. Pe Retezat și Parâng, *comarnicul* este partea stânei cu streășina ieșită în afară, care se află în fața intrării sau pe altă latură a

²⁰ *Ibidem*, p. 47–48.

²¹ „Buletinul Societății Regale de Geografie”, București, Atelierele Grafice Socec & Co, 1932, p. 262.

²² Ioana Ilișanu Stănescu, *Terminologia păstoritului pe Valea Bistriței, comuna Broșteni*, teză de licență, Iași, 1972, p. 17.

²³ Dragna Cojocaru Ardeleanu, *Termeni păstorești în graiul din Humulești*, teză de licență, Iași, 1974.

²⁴ Caliopia Băgu, *Termeni păstorești pe Valea Prutului*, teză de licență, Iași, 1972, p. 16.

²⁵ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 194.

²⁶ *Ibidem*, p. 196.

²⁷ Traian Herseni, *Probleme de sociologie pastorală*, București, Editura Institutului de Științe Sociale al României, 1941, p. 82.

²⁸ Elena Cremona Țintatu – Comănescu, *Migrațiile interne și enclavale culturale*, Pitești, Editura Tiparg, 2009, p. 212.

²⁹ Teofil Frâncu, Gheorghe Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*. *Scriere etnografică*, București, Tipografia Modernă, 1888, p. 99.

³⁰ Valeriu Butură, *Adăposturile temporare în sud-estul Munților Apuseni*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 1958, p. 114.

³¹ Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1915, p. 314.

stânei și avea rostul, pe de o parte să apere intrarea de ploi, iar pe de alta să servească drept încăpere pentru păstrarea cașului³²; „*Comarnicul*, ridicat pe patru stâlpi și cu acoperiș pentru păstrarea cașului³³ (în Maramureș); în Valea Jiului *comarnicul* este „locul de uscat cași, sub streășina prelungită a stâniei sau în interiorul stâniei, sub forma a două bârne despicate, așezate cu fața netedă în sus³⁴. În unele locuri, *comarnicul* este o anexă a stâniei și în el se păstrează cașul³⁵. În Pădureni, *comarnicul* este pentru uscat cașul³⁶; „... servește pentru uscarea cașului și se află chiar în fața colibeii³⁷. Este cămara în care se ține brânza (pe Rarău); „colibă aparte în care se păstrează brânza la stânilor din Maramureș, acoperită cu coajă de brad³⁸.

5. În Ținutul Pădurenilor și în Poiana Ruscăi, *comarnicul*, pe care se zvântă cașii, este transportabil, ca stâna să gunoiască locul³⁹.

6. „Podul sau polița unde se pune cașul la scurs⁴⁰; o poliță pe care se păstrează cașul⁴¹; „polița pe care se pune cașul” în N-V Moldovei⁴²; în Părăginosul este numai o scândură, o poliță⁴³; „polița largă, pe 4 pari, pe care se păstrează cașul”, în Pădureni - Hunedoara⁴⁴; polițele din stână în care se păstrează cașul, la țărani din bazinul Hațegului și valea Streiului⁴⁵; *comarnice* sunt „polițele pentru caș în stânele mărginenilor din Țara Hațegului⁴⁶. R. Vuia ne spune că „la strungile pădurenilor lipsea acel acoperiș de deasupra locului de muls numit *comarnic*”. Aici, *comarnic* era „polița ridicată pe patru pari în apropierea stânei, și pe care se păstra cașul și se usca⁴⁷.

7. „Leasă pe care se pune cașul la uscat/la zvântat/la copt/la dospit”, sinonim cu *poliță*, *pat*, *gratie*⁴⁸; leasă (de nuiele) pe care se usucă, se scurge, se coace cașul.

³² Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 240.

³³ *Ibidem*, p. 255.

³⁴ *Ibidem*, p. 278.

³⁵ Tiberiu Morariu, *op. cit.*, p. 114, nota 1.

³⁶ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 223.

³⁷ Tiberiu Morariu, *op. cit.*, p. 164.

³⁸ Idem, *Oieritul evreilor maramureșeni*, în „Lucrările Institutului de Geografie din Cluj”, IV, Cluj, Editura Institutului de Geografie, Tipar „Ardealul”, 1928–1929, p. 194.

³⁹ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 182.

⁴⁰ Dimitrie Dan, *Stâna la românii din Bucovina* (reproducere din „Junimea literară”, anul XII, nr. 4–5, Cernăuți, 1923, p. 190.

⁴¹ Ion Conea, *Clopotiva. Un sat din Hațeg. Monografie sociologică întocmită de echipa regală studențească 19/935*, vol. I, Seria „Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică. Sociologia României”, București, Institutul de Științe Sociale a României, 1940, p. 73.

⁴² Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 195, 295.

⁴³ Ion Conea, *op. cit.*, p. 194.

⁴⁴ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 223–224.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 449.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 285.

⁴⁷ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 223–224.

⁴⁸ Gheorghe Iordache, *Ocupații tradiționale pe teritoriul României*, vol. II, Craiova, Editura

Sinonim cu *poliță* (când e poliță), cu *comarnic* (acesta în sudul Transilvaniei și în nordul Moldovei)⁴⁹. În Bucovina am înregistrat și *leasă* sau *comarnic*, termenii fiind sinonimi.

8. La stâna cu *celar*, *comarnicul* este „un fel de etajeră”, pe care se țin unele lucruri⁵⁰.

9. La secui, *komirnyék* este „acoperișul locului unde stau ciobanii la muls” și „adăpostul în care doarme ciobanul lângă strungă”⁵¹.

10. În zona Câmpulungului Moldovenesc, *comarnic* are și sensul „afumătoare”⁵².

Din toate informațiile prezentate de noi, ca și din cele prezentate în *Dicționarul limbii române*, se vede că pretutindeni comarnicul are rostul de a acoperi, de a apăra de ploaie, de soare, de vânt, sinonim fiind, în primul rând, cu *strungă*, ceea ce am arătat la locul potrivit⁵³. Este, așadar, un acoperiș înclinat, în două ape, acoperiș de la locul de muls, acoperișul din fața strungii sau acoperișul strungii, boltă numită comarnic, acoperișul ușilor de la strungă. Reluăm două informații prezentate mai sus: „la strungile pădurenilor lipsea acel acoperiș de deasupra locului de muls numit *comarnic*” și *comarnic*, la secui, este „acoperișul locului unde stau ciobanii la muls”⁵⁴.

Cea mai interesantă și, am zice, spectaculoasă parte a acestui capitol este aceea privitoare la originea termenului păstoresc *comarnic*.

Dicționarele și autorii unor lucrări de etimologie susțin că termenul *comarnic* este slav, mai sigur sud-slav, întrucât se găsește la bulgari și la sârbi, cu sensuri apropiate sau identice. Chiar Al. Philippide scrie: „e sârbul *komarnik*”, „bulgar *komarnik*”, cabane, hutte d'un berger”, din v. bg. *komaï*, *comarū*⁵⁵. Ov. Densusianu spune că numai în bulgară se întâlnește un cuvânt asemănător celui românesc. În slavă este *komornikъ*, derivat din *komora* (< lat. *camera*) pătruns în slava comună. Din *komora* avem rom. *comoră*.⁵⁶ Autorii *Dicționarului limbii române* scriu: „Din bulg. *komarnik* «cabane, chalet» (cf. sârb. *komarnjak* «colibă ciobănească», slov. *komarnica*, idem)”. „La slavii din sud, cuvântul e un derivat din *kamara* (*komara*, *kamora*, *komora*), care e un împrumut din latinește (*camera*)⁵⁷, încât e posibil ca vechii păstori români să fi fost cei ce au dat cuvântul slavilor de sud,

⁴⁹ *Ibidem*, p. 78.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 86.

⁵¹ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 245.

⁵² Otilia Sfârghiu, Vasile Sfârghiu, *Regionalisme din Câmpulung Moldovenesc*, Câmpulung Moldovenesc, Editura Amadoros, 2005, p. 51.

⁵³ Vezi: Ioan Popescu-Sireteanu, *Termeni păstorești*, vol. I, Iași, Editura Princeps Edit, 2005, p. 300.

⁵⁴ Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 223, 245.

⁵⁵ Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. I, Iași, Editura Viața Românească, 1925, p. 728.

⁵⁶ Ovid Densusianu, *Aspecte lingvistice ale păstoritului*. Curs universitar, vol. I, București, 1933–1934, p. 112–113.

⁵⁷ Erich Bernecker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. 1–2. Heidelberg 1908–1913, p. 556.

pentru ca mai târziu să-l primească îndărăt de la ei”⁵⁸. Rutenescul *komarnyk* e împrumutat, mai recent, din românește. George Giuglea propune și o altă ipoteză: „Comarnic se poate explica și după regulile fonetice românești. Din un *camara* + suf. *-nic* slav, dar productiv și la noi, merge ușor un **cāmarnic* (cu *a > o*, sub influența labiale)”⁵⁹.

Unele localități și unii munți poartă numele *Comarnic*⁶⁰.

În lămurirea originii termenului *comarnic*, noi avem alte date și alt punct de vedere.

*

În *Dicționarul limbii române*, cuvântul *coamă* este prezentat pe un spațiu apreciable, având patru sensuri principale.

1. „părul des, stufos și mai lung decât părul corpului, de pe ceafa, greabănul sau de pe întreaga spinare a unor animale ca leul, calul, porcul și unele specii de câini”. „Extrem de numeroase... [sunt] atributele cu care se exprimă diferitele forme și aspecte ale coamei: ... aleasă, bogată, borzoșă, buhoasă, câlțaiată, ciumpavă, ciupită, ciuntită, costrușită, creață, deasă, despărțită, flocoasă, frumoasă, groasă, hădă, îmfoiată, înțepoșată, înspicată, lată, lăută, linsă, lucie, lomboșă, lungă, măiastră, mătăsoasă, mare, mică, mocânească, neagră, netedă, pârlă, păștită, păroasă, periată, pieptănată, pletoasă, rară, rățoiată, răsfirată, rătundă, rătunzită, rețezată, roasă, rotată, sbârliată” etc.

Dintre numeroasele citate, reținem doar unul: „Mai stai, murgule, legat, [...] / Să bei apa muntelui [...] / Ca să-ți crească coama naltă, / Coamă naltă și învoaltă” (Teodorescu). Unele plante au în denumirea lor cuvântul *coamă*: *coama calului*, *coama porcului*, *coamă-de-mare*;

2. „Părul capului omenesc”; „frunzișul des din vârful arborilor, pădure de pe coastele și vârful munților”; „mănunchiul des al razelor solare, coada unei comete”;

3. „Muche orizontală, rezultată din intersecția a două planuri; (spec.) culme prelungită de deal (cf. creastă, sprânceană, obcină); muchea de deasupra, orizontală, a unui zid; linia formată de cele două planuri înclinate ale unui coperiș (cf. șaua casei); lemnul orizontal în care sânt înțepeniți căpriorii acoperișului, laț, slimă, coroană; vârful (cu spicele) al unui stog; valul de pământ aruncat deasupra șanțului”. Aici se amintește *coamna munților*. Reținem un context din Tudor Pamfile:

⁵⁸ George Giuglea, *Cuvinte românești și romanice. Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie*, vol. II, ediție de Florența Sădeanu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 332.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 46. Vezi și: Idem, *Documenta Romaniae Historica*, II, p. 332; Alma Blănaru, *Dicționar de termeni păstorești*, Suceava, Editura Mușatinii, 2002, p. 138.

⁶⁰ *Marele dicționar geografic al României*, II, București, 1899, p. 575 și urm. Vezi și: Nicolae Drăganu, *România în veacurile IX – XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, 1933, p. 102–103; *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, II – 1972, p. 502. Pentru prezența acestui termen în limbile vecine, vezi Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor*, ediție de Mihai Pop și Ioan Șerb, vol. II, București, Editura Minerva, 1980, p. 56–57, nota 35; *ibidem*, p. 245; Emil Vrabie, *Ele*

„Prin unele părți *samarul* mai poartă numele de *laț, leaț, coamă, culme, samară, slemnea, slimă, comană sau coroană*”⁶¹. Sunt și alte informații, sub acest sens, pe care nu le mai reținem;

4. „*Coama apei* = cursul, firul apei”, adică „linia mediană a unui râu”.

Coamă are o seamă de derivate: *comiță, comușoară, comăt, -ă, comós, -oasă, comár* „curelele care vin pe coama calului, când se înhamă, ceafa căpețelei”, dar aici trebuie adăugate și sensurile prezentate de noi (mai jos); *comană* „coama casei”, dar și sinonim al lui *samar*; *comarac* este variantă a lui *comanac*.

Aromânii au *coamă*, pl. *coame*: *coama a calui* (= coama calului), sinonim cu *grivă, hiôte*. În greacă este *kóme*. La meglenoromâni, *coamă* este părul de la coada calului; „arcuș la vioară”. Cuvântul este o moștenire din lat. *coma*.

*

Acest cuvânt are o mare prezență în toponimia românească, fără exemple în *Toponimia*⁶² de Iorgu Iordan. În Banat, găsim *Coama* „șea de deal” în Gârliște și un „șes arabil și pășune” în Glimboca, jud. Caraș-Severin⁶³. În *Dicționarul toponimic al României*. *Oltenia*⁶⁴ găsim următoarele nume de locuri: *Coama*, deal în Groștea, jud. Gorj, explicat prin *coamă* „culme, creastă, muche”; *Coama Arcanului*, coamă de munte în Runcu, jud. Gorj; *Coama Iepii*, pădure în Firijba, jud. Vâlcea; *Coama Strungilor*, deal în Urdari, jud. Gorj; *Coamele*, munte în Runcu, jud. Gorj. Se înțelege că numărul exemplurilor s-ar putea înmulți.

Marea prezență a cuvântului în dialectele limbii române poate duce la concluzia că așa-numita „temă obscură COMA” cu sensul „coamă” poate fi o moștenire traco-dacă încă necunoscută, pe care o vor putea documenta antroponimia și toponimia.

Sensurile lui *coamă* au putut ușura și chiar au condiționat apariția derivatului *comar*, cuvânt inclus, în *Dicționarul limbii române* al Academiei Române, în familia lui *coamă*. *Comar* are, cum am arătat, sensul „curelele care vin pe coama calului când se înhamă, c e a f a căpețelei”⁶⁵. Autorii *Micului dicționar academic* preiau cuvântul, dar îi dau sensul „ham”, ceea ce nu corespunde cu realitatea și cu informația din scrierea lui Damé. Dar *comar* are și alte sensuri. Astfel, în *Glosarul dialectal Oltenia* este înregistrat cu înțelesul „lemn pe care se reazemă vârfulurile căpriorilor (la casă)”⁶⁶. Dorina Bărbuț înregistrează același sens: „lemn pe care se sprijină căpriorii unui acoperiș, la culmea acestuia”⁶⁷. În Bucovina, la Câmpulung,

⁶¹ Tudor Pamfile, *Industria casnică la români. Trecutul și starea ei de astăzi: contribuțiuni de artă și tehnică populară*, 1910, p. 422.

⁶² Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.

⁶³ Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului (C)*, vol. II, Timișoara, 1985, p. 89.

⁶⁴ Gheorghe Bolocan, *Dicționarul toponimic al României. Oltenia (DTRO)*, vol. II (C–D), Craiova, Editura Universitaria, 1995, p. 152.

⁶⁵ Fr. Damé, *Încercare de terminologie poporană română*, București, 1898, p. 50.

⁶⁶ *Glosar dialectal Oltenia*. București, Editura Academiei Române, 1967, p. 25.

⁶⁷ Dorina

comar înseamnă „coamă (de țiglă)”⁶⁸, deci tot în legătură cu acoperișul și anume cu partea de sus a acestuia, unde se reazemă căpriorii pe un lemn lung așezat orizontal. Din *Dicționarul toponimic al României*. *Oltenia* am reținut următoarele informații: *Comar* este nume de moșie și ar veni de la un nume de persoană *Comaru*, de unde și *Comărești*. „În anchetele pentru *DELR* am înregistrat la Hățăgel, c. Densuș Hd. cuvântul *comar* «partea mai ridicată a unei bucăți de teren arabil (atunci, când, arătura s-a început de la margine)». Cu același sens, a fost notat cuvântul *comarnă* în Frasin – Db.”⁶⁹. Nu este greu de admis că de la *comar*, cu sensurile prezentate, dar și de la un sens neatestat, „acoperiș” sau „coama acoperișului”, s-a putut ajunge la sensul „acoperiș care îi scutește pe ciobani de ploaie, soare și vânt, când mulg oile sau când le păzesc”. În acest caz, putem spune că de la *comar*, cu suf. *-nic*, sau de la *comarnă* cu suf. *-ic*, s-a realizat derivatul *comarnic*, împrumutat din română în bulgară și sârbă. Sensurile din ungurește⁷⁰ au fost împrumutate mai târziu, așa cum au fost împrumutate și cele din ucraineană.

Comarnic „E un termen ciobănesc foarte frecvent în toponimia noastră pastorală, cu diverse accepțiuni”⁷¹. Este munte în plaiul Arefu⁷²; munte în Bucovina⁷³; *Comarnic*⁷⁴; *Comarnic* (în Runc) și *Comarnicele* (în Telciu)⁷⁵; *Dealul Comarnicelor*, în Zagra-Năsăud⁷⁶ și *Dosu Comarnicelor*, în Parva⁷⁷; *Valea Comarnicelor*, în Cuhea⁷⁸ și în Munții Apuseni⁷⁹; *Valea Comarnicului* este un curs de apă în Corbu, jud. Harghita și tot aici *Comarnicu*, munte, și *Comărnicu*⁸⁰; *Dealul Comarnic* în Tazlău⁸¹.

Sunt și alte nume topice *Comarnic*. „În anchetele pentru *DELR* cuvântul a fost înregistrat în peste 200 de puncte din toate județele țării, mai ales în regiunile

⁶⁸ Otilia Sfarghiu, Vasile Sfarghiu, *op. cit.*, p. 51.

⁶⁹ Gheorghe Bolocan, *op. cit.*, p. 176.

⁷⁰ Márton Gyula ș. a., *A magyaryelvjárások roman kölcsönszavai [Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare]*, București, Editura Kriterion, 1977, p. 212.

⁷¹ Ion Conea, *op. cit.*, p. 85, nota 5.

⁷² C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII–XIX*, București, Editura Academiei, 1976, p. 88.

⁷³ Serafim Ionescu, *Dicționar geografic al Județului Suceava*, București, 1894, p. 70.

⁷⁴ *Vezi Marele dicționar geografic al României, II*, București, 1899, p. 575; Nicolae Dunăre, *Civilizație tradițională românească în Curbura Carpatică Nordică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 120;

⁷⁵ George Giuglea, *op. cit.*, p. 335.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 336.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*, București, 1925, p. 208.

⁷⁹ „Grai și suflet”. *Revista Institutului de Filologie și Folclor*, III (1927–1928), București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1929, p. 66.

⁸⁰ Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania. Date despre localități și informatori*, București, Editura Academiei, 1992, p. 79, 80.

⁸¹ Preot C. Mătasă, *Câmpul lui Dragoș. Toponimie veche și actuală din județul Neamț*, București, Casa

de deal și de munte, cu sensul «adăpost pentru ciobani, umbrar; partea stâniei pe unde intră oile la muls»⁸². *Comărnicele*, este un nume de munte în Munții Orăștiei⁸³. Un joc popular se numește *Comarnicul*⁸⁴.

Numele are vechi atestări. Astfel, *Comarnicele (Comarnicul)*, munte în Vâlcea (1501), *Comarnicul*, munte în jud. Prahova (1510)⁸⁵. De la români, cuvântul a trecut în limbile vecine și ca nume topic⁸⁶.

La 1490, a fost menționat, lângă Iași, satul *Comarna*, care era și braniște⁸⁷. Despre substantivul comun *comarnă*, Philippide scria: „*Comarna*, care azi nu mai există ca nume comun, e probabil = comarnic”⁸⁸. Reamintim că substantivul comun *comarnă* este atestat în Dâmbovița și reprezintă un sinonim al lui *comar* (vezi mai sus), așadar cuvântul mai există, astăzi, insular. Numele topic *Comarna* se explică printr-un antroponim neatestat.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, un *Chiril Comarnischi* avea parte în moșia Blândești, ținutul Botoșani⁸⁹.

În 1438, se menționează numele de persoană *Comarici*, derivat de la *Comaru* cu suf. *-ici*, stăpân al satelor Jidești și Averești⁹⁰. Se face trimitere la *Camărici* și *Cămarici*, dar găsim și numele în forma *Camarici*, menționat la 1558, 1587, „probabil același cu *Camarin*”, menționat la 1479⁹¹. (Numele de persoană *Cămărici* a fost menționat la 1606. Un nume de sat *Comarețu*, lângă com. Predești, jud. Dolj, numit și *Comărețu*, se explică prin numele de persoană *Comarete* (> *Comareti* > *Comarețu*)⁹².

Tot la 1438, a fost menționată siliștea *Comareva*, probabil pe lângă Corod⁹³.

⁸² Gheorghe Bolocan, *op. cit.*, p. 176.

⁸³ Lucia Apolzan, *Carpații – tezaur de istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 55.

⁸⁴ G. T. Niculescu-Varone, Elena Costache Găinaru-Varone, *Dicționarul jocurilor populare românești*, București, Editura Litera, 1979, p. 45.

⁸⁵ Vezi și *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române, 1374–1600*, redactor responsabil Gh. Bolocan, București, Editura Academiei, 1981, p. 51; G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 89; Nicolae Drăganu, *Români în veacurile IX–XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, Index, București, 1933, p. 647.

⁸⁶ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 396–397.

⁸⁷ *Documenta Romaniae Historica. A.*, vol. III, București, Editura Academiei, 1980, doc. 75, și la 1503, doc. 285. M. Costăchescu prezintă prima atestare la anul 1431, în *Documente moldovenești*, vol. III, 1943, p. 260.

⁸⁸ Al. Philippide, *op. cit.*, p. 728.

⁸⁹ *Notiții statistice*, în „Buciumul român”, I, 1875, p. 285, s. v. Blândești.

⁹⁰ *Documenta Romaniae Historica. A.*, vol. I, București, Editura Academiei, 1980, doc. 179, p. 253; Alexandru I. Gonța, *Documente privind istoria României. A. Moldova. Veacurile XIV–XVII (1384–1625). Indicele numelor de persoane*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de I. Caproșu, București, Editura Academiei, 1995, p. 116.

⁹¹ Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 91.

⁹² Gheorghe Bolocan, *op. cit.*, p. 176.

⁹³ *Documenta Romaniae Historica. A.*, vol. I, București, Editura Academiei, 1980, doc. 186, p. 263; vezi și p.

Acest nume a fost slavizat în cancelaria domnească, el, în realitate, fiind probabil fem. lui *Comarău*, derivat al lui *Comar(u)*, nume de persoană, cu suf. *-ău*. Din neamul lui *Comarău* era *Comarici*, boier.

Sinonimele lui *comarnic* sunt: *cămară, celar, cerdac, cobăr, coliba strungii, coșar, cotar, coteș, foișor, geandâr, leasă, pat/pătul/pătulă, pod, poliță, spătar, șatră, șofrulșoapă, șură*; ar. *gătru*⁹⁴; se vede că, de la sensul „acoperiș” s-a trecut la cel de „loc apărat” sau „poliță sub un acoperiș”.

O variantă a lui *comárnic* este *comanic*, întâlnită într-un singur text folcloric citat în *Dicționarul limbii române*: „Și, ca frate, că ți-oi da/O mioară d-o căldare,/Brânză dulce din sădilă./Cașcaval din comanic./Cum stă bine la voinic.”⁹⁵. În *Micul dicționar academic*, *comanic* este prezentat ca având etimologie necunoscută, probabil cu sensul „comarnic”. De fapt este un derivat al apelativului *coman* cu suf. *-ic*, iar *coman*, atestat ca nume de persoană, este un derivat al lui *coamă* cu suf. augmentativ *-an*. Aici accentul pe *i*, *comanic*, este în rimă (vezi și *Micul dicționar academic*). Singurul exemplu din Tocilescu este dintr-o baladă, unde cuvântul rimează cu *voinic*. Așa și în următorul context, „Toată vara-n comarnic/Șohan nu lucră nimic”⁹⁶, *comarnic* are accentul pe *i*, fiind în rimă cu *nimic*. Este de reținut că la aromânii din Gramoste, este un sat numit *Comanic*⁹⁷, dar lipsește din lucrarea lui Capidan, *Toponymie*⁹⁸.

Și Nijloveanu⁹⁹ are un text folcloric în care apare cuvântul *comanic*: „Brânză dulce din comanic”, explicat în *Glosar*¹⁰⁰ prin „sedila”. Cu *r* înlocuit prin *l*, găsim cuvântul în versul: „Unt dulce din comalnic”, sau deformat în *comabrici*: „Unt dulce din comabrici”, ambele versuri dintr-o variantă a baladei *Costea* (în vol. *Cântecele și poveștile Oltului*, p. 127, 129). Probabil *comabrici* se explică prin *comarici*, cu un *b* epentetic.

În *Dicționarul onomastic românesc*¹⁰¹ se înregistrează numele *Coma, Coma Auraru, Comcea, Comin, Comino* [= Cominu], *Comoe* [= Comoaia!]. Apoi *Comasca*, braț al Dunării la Giurgiu, despre care autorul scrie: „ar putea explica tt. [= toponimele] *Gura Comășteni* și *Comoșteni*. Cu suf. *-șa, Comșa*, nume actual folosit în Ardeal și Muntenia, derivat de alții din *Coman*, fără a explica apocopa lui *-an*”. Aici trebuie să spunem că numele *Coma* se explică prin subst. *coamă*.

⁹⁴ *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română, București, 1913 – 1949, p. 587.

⁹⁵ Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, București, 1900, p. 116; în ediția Datcu, vol. I, p. 280.

⁹⁶ Tache Papahagi, *op. cit.*, p. 57.

⁹⁷ Ioan Nenișescu, *De la românii din Turcia europeană. Studiu etnic și statistic asupra aromânilor*, București, 1895, p. 27.

⁹⁸ Theodor Capidan, *Toponymie macédo-roumain*, în „Langue et littérature. Bulletin de la section littéraire”, vol. III, nr. 1 et 2, București, 1946.

⁹⁹ Ion Nijloveanu, *Poezii populare de pe Argeș și Olt*, în seria *Folclor din Oltenia și Muntenia*, vol. IV, p. 431–825, București, Editura Minerva, 1969, p. 465.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 814.

¹⁰¹ N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 271.

Iorgu Iordan înregistrează numele *Coamă*, pentru care trimite la o comparație cu numele topic *Coama Calului*¹⁰². *Comasca* este femininul lui *Coma* cu suf. *-ască*, așa ca în fem. *Popâsca* de la *Pop* sau *Popa*. În *Comșa*, suf. *-an* din *Coman* a fost înlocuit cu *-șa*. *Comoșteni* este un plural al lui *Coma* cu suf. *-oște*, ca în *Popoște*, pl. *Popoșteni*. *Comășteni* este variantă a numelui *Comoșteni*.

De la numele propriu *Comar* au fost derivate numele satului *Comărești*, al satului *Comarca* și numele de persoane *Comariciu* și *Comarița*¹⁰³.

Se crede că de la cumani ne-a rămas numele de persoană (nume unic, dar și de familie) *Cóman*. În *Dicționarul onomastic românesc*¹⁰⁴, totuși, autorul scrie: „accentul și vocala *o* în loc de *u* (căci poporul se numea *cuman*, *-ia*) ar sugera derivația numelui de persoană din tema obscură *COMA*”. Sunt prezentate numele *Coman*, *-a* (fem.), *-i* (sat); *Comănea* (top.), *Comănariul* (Ard.), care poate fi cu sens de apart[enență] loc[ală]”. Cu suf. *-aș*, *Comănaș*, apoi nume formate cu suf. *-ca*, *-cea*, *-eciu* (ca în *Comăneciu*), *-iciu* (*Comăniciu*), *Comănel*, *Comeanel*, *Comăniță*, *Comănoiu*. Se precizează că: „Toponimul *Vadul Cumanilor* n-are raport cu antroponimele”.

N. A. Constantinescu are dreptate: prin „tema obscură *COMA*” se poate explica numele *Coman*. Dar noi am arătat că această temă este variantă a rom. *coamă*, extrasă din nume precum *Coman* etc. Și adăugăm acum: din derivate ale lui *coamă*: *comiță*, *comușoară*, *comat*, *-ă*, *încomat*, *comos*, *-oasă*, *comar*, *comană*, „coama casei”, *comarac* (var. a lui *comanac*). Reținem că apelativul *comán* (în munții Sucevei) are sensul „drac” și, *prin ext.*, „om asemănător cu dracul, de urât ce-i”¹⁰⁵.

În Moldova, numele de persoană *Coman* apare mai întâi într-un document de la 1398¹⁰⁶, numindu-se astfel un boier hotarnic „de pinprejur”, deci vecin, care participă la delimitarea unei proprietăți, reamintit în anul 1404, împreună cu proprietatea sa numită *Comana*¹⁰⁷. Cu un an înainte, în 1403, este amintit satul *Comanăuși*, „pe pâraul Crasna, care este la Cobâle”, în ținutul Neamțului, azi dispărut¹⁰⁸, variantă de cancelarie cu suf. ucr. *-ăuși* a numelui *Comănești*.

În 1448, este menționată *seliștea Comăreștilor* în gura Cneajei, jud. Galați¹⁰⁹, nume amintit și la 1459¹¹⁰. În secolele al XV-lea și al XVI-lea, numele *Coman*, unic sau și de familie, are o frecvență destul de mare în documentele moldove-

¹⁰² Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 142.

¹⁰³ N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 247.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Dicționarul limbii române*, 1913–1949, București, Editura Academiei Române, f. a.

¹⁰⁶ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1975, doc. 6, p. 7–8.

¹⁰⁷ *Ibidem*, doc. 19, p. 27.

¹⁰⁸ *Ibidem*, doc. 18, p. 26.

¹⁰⁹ *Ibidem*, doc. 280, p. 398.

¹¹⁰ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 1976, doc. 87, p.

nești¹¹¹. O mare prezență are numele *Coman* și în Țara Românească, întâlnit și în numeroase nume topice, începând cu anul 1400¹¹².

Christian Ionescu spune că migratorii cumani s-au așezat la noi după anul 1223, „când o parte dintre ei s-au așezat în Câmpia Dunării și Ungaria”¹¹³, dar, precizăm noi, în Moldova s-au așezat cu mult înainte. Cu toate acestea, cumanii, fiind nomazi, fără așezări stabile, nu au lăsat urme importante în limba română. Probabil *Caracal*, *Teleorman*, *Vadul Cumanilor*. Mai departe, Chr. Ionescu arată că este greu de găsit urme cumane în antroponimia noastră. „În primul rând numele acestei populații este în limba română un neologism de origine savantă; în al doilea rând, și de o mare importanță este faptul că numele pers. *Coman* se deosebește de numele populației *cumán* prin poziția accentului”. Numele are vechi atestări, iar la sârbi și croați numele *Koman* este atestat în secolul al XII-lea. Autorul încheie însemnările despre acest antroponim spunând că „numele personal *Coman* a fost apropiat de *Coma*, *Comcea*, *Comșa*, derivate dintr-o temă antroponimică *Com-*, despre care afirmații sigure nu se pot face (s-a sugerat legătura cu lat. *Comatus* și gr. *Komaios*, din *coma* «coamă» sau *Cosma*). Amintirea cumanilor ar putea fi păstrată doar în toponimie (*Comana*)”.

Mai amintim că un oronim cunoscut în apropierea lacului Scutari este *Kom*¹¹⁴, *Komani* este o regiune în Muntenegru¹¹⁵, *Komarani* este o localitate în zona Raguza¹¹⁶, azi Dubrovnic, în Croația, iar *Komarnica* este un curs de apă¹¹⁷. Poate că ar trebui amintite și numele topice *Komin*, câmp, deal și izvor, și *Komini*, coastă¹¹⁸.

Iorgu Iordan scrie că n. f. *Coman(u)* se explică prin cuvântul *cuman* „numele unei populații turco-altaice, care a trăit prin părțile noastre” și trimite la comparație cu top. *Comani*, *Comanul*, *coman* „dracul”, bg. *koman*. *Comana* este fem. al lui *Coman* și îl compară cu numele top. *Comana*¹¹⁹. Numele *Comanic* este explicat prin *Coman*, cu suf. dim. *-ic*. Mai sunt prezentate n. fam. *Comanicu* (același cu *Comănicu*), *Comaniuc* cu suf. ucr. *-iuk*. Explicație greșită prezintă Iordan și pentru numele *Comarnescu*: acesta ar fi ucr. *Komarnja* „colectiv de la *komar* «țânțar»”, comparat cu numele top. *Comarna*. „Ar putea fi și «românizarea» numelui următor (cu înlocuirea sufixului *-schi* prin *-escu*, iar numele următor este *Comarnischi*, care

¹¹¹ *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, I – 1975, II – 1976, III – 1980, București, Editura Academiei Române. Vezi și Alexandru I. Goța, *op. cit.*, p. 116.

¹¹² *Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească*, I – 1966, II – 1972 ș. a., Indici, București, Editura Academiei. Vezi și *Dicționarul toponimic al României. Oltenia (DTRO)*, vol. II (C–D). Sub redacția prof. univ. dr. Gheorghe Bolocan, Craiova, Editura Universitară, 1995.

¹¹³ Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București, Editura Enciclopedică Română, 1975, p. 88–89.

¹¹⁴ Silviu Dragomir, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, Editura Academiei Populare Române, 1959, p. 36, 177.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 60.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 133.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 62.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 66.

¹¹⁹ Iorgu I.

se explică prin pol. *Komarnitski* sau (și) bg. *Komarnitski*". La *Comarciuc* nu se prezintă nici o explicație, deși este clar că la numele românesc *Comar/Comaru* a fost adăugat, ca în foarte multe cazuri în Bucovina, sufixul ucr. *-ciuc*. *Comă* este, după Iordan bg. *Koma*, femininul lui *Komo*, și nu românesc. Mai sus am vorbit despre acest nume, care este un împrumut românesc în bulgară.

*

O discuție aparte comportă subst. *comanac/comănac*, cu o prezentare amplă în *Dicționarul limbii române*, unde i se consemnează sensurile: 1) „(folosit mai ales în Moldova; în alte părți a dispărut sau este învechit) acoperământ de cap la bărbați, în unele părți împletit cu andreaua, din canură sau din pănură de suman, negru sau lăiu, un fel de cușmă din suman negru, răsfrântă în sus la partea de jos, un fel de căciulă sau clabă rotundă, purtată mai ales de ciobani, mai demult și de haiduci (era de culoare verde), de diferiți slujbași, de darabani, de boieri și chiar de domn”; 2) „acoperământ de cap de păslă (de obicei de culoare brună), fără streășină, al călugărilor și călugărițelor, pentru uzul zilnic; este mai scund decât culionul (care se poartă la slujbă) și decât caucul și potcapul”; 3) „capac de căldare”; 4) „bucată de lemn tăiată verde, ramură de copac curățită de crăci și frunze”; 5) „crucea vâslei, mâner de lemn transversal la capătul vâslei”. Are mai multe variante, între care *comăiac* și *cumarac*. În unele locuri *comănac* este „pălărie de paie, cu bordure late; o poartă mai ales femeile”¹²⁰.

*

Autorii *Dicționarului limbii române* au constatat că acest cuvânt se întâlnește la istroromâni în formele *coromăc* și *cumarăc* „pălărie”. Scriban l-a pus în legătură cu sb. *kalamank* „scufie care se pune pe capul copiilor nou născuți” (ceh. *kalaman* „un fel de postav de lână”, rus. *kalamanjonok* „șesătură netedă de cânepă sau de in”, pol. *kalamanjka* „un fel de postav de lână”, după Berneker) și „e același cuvânt ca m. lat. *calamancum*, *calamaucum*, «căiță»”. „Avem a face cu un cuvânt, după toată probabilitatea, de origine orientală [...] despre care nu putem ști pe ce cale și în ce timp a pătruns la noi”. Considerațiile care urmează în *Dicționarul limbii române* reprezintă numai presupuneri, din care cauză nu le reținem.

Autorii *Micului dicționar academic* prezintă explicația prin sb. *kalamank* drept etimologie sigură, ceea ce ne surprinde. Tot ca împrumut slav îl consideră și autorii *Scurtului dicționar etimologic al limbii moldovenești*¹²¹, care trimit la o comparație cu scr. *kalamank* „scufie pentru copii mici”.

Această explicație forțează lucrurile, încercându-se impunerea unei etimologii false.

Noi admitem părerea Zamferei Mihail, anume că etimologia lui *comănac* este

¹²⁰ „Grai și suflet”, Revista Institutului de Filologie și Folclor, VI (1933–1934), București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1934, p. 235.

¹²¹ *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, Chișinău, Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești, Institutul de Limbă și Literatură, Redacția principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, I^c

necunoscută¹²². De la această constatare trebuie să plece orice nouă încercare de a-i explica originea.

Dacă avem în vedere primele sensuri ale lui *comănac*, așa cum sunt prezentate în *Dicționarul limbii române*, constatăm că el denumește obiecte de acoperit capul, făcute de obicei din postav. Prin extensiune, se explică și celelalte sensuri, pe care le socotim mai noi.

Am văzut că printre variantele cuvântului găsim *cumarac* și *comăiac* și că la istroromâni găsim *coromac* și *cumarac*, dar Traian Cantemir a înregistrat și *comarac*¹²³, și recunoaștem în *cumarac* o variantă a lui *comarac* cu închiderea lui *o* la *u*, iar în *coromac* o variantă a lui *comarac*, în care s-a petrecut metateza lui *r/m* (**comorac* > *coromac*), iar prezența celui de al doilea *o* se poate explica prin asimilarea lui *a* sub influența consoanei bilabiale *m*. Rezultă că forma *comarac* este un derivat al lui *comar* cu suf. *-ac*, iar despre *comar* amintim că este prezent în dacoromână și că are mai multe sensuri. Reamintim, de asemenea, că și dacoromânii cunosc varianta *cumarac* pentru *comanac*. Goran Filipi a înregistrat *kumarak* cu sensul „pălărie”¹²⁴.

*

Deducem din cele prezentate că la baza apelativelor *comarnic*, *comar*, *comarnă*, *comanic*, *coman*, *comănac* și a numelor proprii corespunzătoare stă subst. *coamă*, cu sensurile prezentate, din ale cărui derivate s-a extras tema *com-*.

¹²² Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, Editura Academiei, 1978, p. 140.

¹²³ Traian Cantemir, *Texte istroromâne, culese de...*, București, Editura Academiei, 1959, p. 162.

¹²⁴ Goran